

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI 12

TSHIVENDĀ LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA U THOMA (FAL)

BAMMBIRI LA VHUVHILI (P2)

LUHUHI/THAFAMUHWE 2013

MARAGA: 70

TSHIFHINGA: awara 2

Bammbiri ili li na masiatari a 21.

PFESANI

Vhalani siatari heli nga vhuronwane ni sa athu u fhindula mbudziso.

1. Ni SONGO lingedza u vhalala bammbiri lothe. Tolani Thebulu ya Zwi re Ngomu kha siatari li tevhelaho ni swaye nomboro dzo disendekaho kha bugu dze na guda n'waha uno. Vhalani mbudziso idzo uri ni koneha u nanga dzine na tama u fhindula.

2. Bammbiri heli lo vhumbwa nga Khethekanyo NNA:

KHETHEKANYO YA A: Nganea (35)

KHETHEKANYO YA B: Dirama (35)

KHETHEKANYO YA C: Nganeapfufhi (35)

KHETHEKANYO YA D: Vhurendi (35)

3. Fhindulani MBUDZISO MBILI fhedzi, dzi tshi bva kha khethekanyo MBILI dze na nanga kha idzo khethekanyo NNA.

KHETHEKANYO YA A: NGANEA

Fhindulani mbudziso NTHIHI kha nganea ye na guda.

KHETHEKANYO YA B: DIRAMA

Fhindulani mbudziso NTHIHI kha dirama ye na guda.

KHETHEKANYO YA C: NGANEAPFUFHI

Fhindulani mbudziso NTHIHI kha nganeapfufhi dze na guda.

KHETHEKANYO YA D: VHURENDI

Fhindulani mbudziso MBILI.

Shumisani mutevhe wa u sedzulusa uri u ni thuse.

4. Tevhedzani ndaela dzo n'walaho mathomoni a khethekanyo inwe na inwe nga vhuronwane.

5. Nomborani phindulo dzanu kokotolo sa zwe mbudziso dza nomboriswa zwone kha bammbiri la mbudziso.

6. Thomani khethekanyo INWE NA INWE kha siatari LISWA.

7. Ndangatshifhinga yo anganyiwaho: Shumisani minetse i re henefha kha 60 kha khethekanyo inwe na inwe.

8. Nwalani nga vhudele nahone zwi no vhone.

ZWI RE NGOMU

KHETHEKANYO YA A: NGANEA			
Fhindulani mbudziso NTHIHI INWE NA INWE.			
NOMBORO YA MBUDZISO	LUSHAKA LWA MBUDZISO	MARAGA	SIATARI
1. <i>U tshila ndi u vhona</i>	Mbudziso ndapfu	35	5
KANA			
2. <i>U tshila ndi u vhona</i>	Mbudziso pfufhi	35	5
KHETHEKANYO YA B: DIRAMA			
Fhindulani mbudziso NTHIHI INWE NA INWE.			
3. <i>Findinkodo</i>	Mbudziso ndapfu	35	8
KANA			
4. <i>Findinkodo</i>	Mbudziso pfufhi	35	8
KHETHEKANYO YA C: NGANEAPFUFHI			
Fhindulani mbudziso NTHIHI INWE NA INWE.			
5. Ndi a putedza ha itea dembe	Mbudziso ndapfu	35	11
KANA			
6. Wo mu nonela	Mbudziso pfufhi	35	11
KHETHEKANYO YA D: VHURENDI			
Fhindulani mbudziso MBILI DZINWE NA DZINWE.			
7. Ro tangana	Mbudziso pfufhi	17½	14
KANA			
8. Vha songo nala	Mbudziso pfufhi	17½	16
KANA			
9. Muvhuso wa nama	Mbudziso pfufhi	17½	17
KANA			
10. Ho nengiwa: 17 Lambamai 1988	Mbudziso pfufhi	17½	19

MUTEVHE WA U SEDZULUSA**PFESANI:**

Fhindulani MBUDZISO MBILI u bva kha khethekanyo INWE NA INWE.

Itani luswayo kha khethekanyo dze na fhindula dzone.

KHETHEKANYO	MBUDZISO	MBUDDZISO DZI TEAHO U FHINDULWA	LUSWAYO ✓
A: Nganea (Mbudziso Ndapfu KANA Pfufhi)	1-2	1	
KANA/NA			
B: Dirama (Mbudziso Ndapfu KANA Pfufhi)	3-4	1	
KANA/NA			
C: Nganeapfufhi (Mbudziso Ndapfu KANA Pfufhi)	5-6	1	
KANA/NA			
D: Vhurendi	7-10	2	
PFESANI: Ivhani na vhubanzi uri no fhindula mbudziso u bva kha khethekanyo MBLILI fhedzi.			

KHETHEKANYO YA A: NGANEA***U TSHILA NDI U VHONA – RN Madadzhe***

Fhindulani mbudziso NTHIHI fhedzi (mbudziso ndapfu KANA pfufhi) kha idzo dzi re afho fhasi dzo disendekaho kha nganea ye na guda.

MBUDZISO 1 (MBUDZISO NDAPFU)

Talutshedzani uri muñwali o kona u gumafhi u bvedza khudano buguni ya nganea ye na randelwa yone.

Vhulapfu ha phindulo: Maipfi a u bva kha 250 u ya kha 300.

[35]

KANA**MBUDZISO 2 (MBUDZISO PFUFHI)**

Vhalani mafhungo a tevhelaho a bvaho kha nganea ye na guda uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswaho. Vhulapfu ha phindulo yanu vhu do langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

'Malume a Vele, a vha koni u amba zwavhudi? Zwine nda khou mangala zwone ndi u vhona vha tshi vhuya vho kambiwa duvha na duvha.'

'Arali ndi munna wanu, no vha ni sa do mbudzisa hedzo mbudziso! Ndo neta nga u vhudziswa, nahone muthu ane a khou nwa halwa ndi nne, nga tshelede yanga, nga mulomo wanga, arali zwi tshi ni thavha, kha zwi ni thavhulule u bva namusi.'

'Hoo! Ndi ngazwo vho ri vha tshi bvisa zwigidi zwivhili banngani vha sa vhuye vha ri vhudza-vho, riñe a ri tsha vhonwa, hu vho vhonwa halwa na henevhalala!'

'Ai! ai! musadzi u khou ntulela hoyu!' Mpho u amba o tou sinyuwa vhukuma. 'Arali ni kha di toda u vhandi tshifhatuwo tshanu hetsho tshavhudi, fhumulani zwino!'

Phophi na ene-vho o no sinyuwa.

'Vha ri nne a thi muthu? Vha nnyita pfarela u lila thonga ya musudzungwane? Vha ri vha tshi khou divhulaha nga halwa na mifarekano ya zwimuphemuphe ndi litshe u amba? Nne a thi nga litshe u amba. U amba ndi do amba. Dodo la munna leneli! Ndi nga vhuya nda ri ndi na munna ndi tshi amba vhone?'

Mpho namusi o tou ritha phakhuphakhu, namusi o tangana nazwo. Matsina Phophi u a kona u semana? Na kha Mpho mbiti dza vha dzo hulela tshothe, ya mbo di vha yo tangana. Ha pfala u likatana; mavili e mavili; mipundu i mipundu sa ya mbongola; u veta hu u veta sa ha tshimange; u luma hu u luma sa ha mmbwa.

'Naa vhathu vha khou lwela mini?' Muvhudzisi ndi Ndatiso. Ene o pfa phosho na u pwashea ha zwithu, a mbo di ri litsha ndi ye ndi lamule.

'Nnditsheni mani Ndatiso!' Mpho u amba a tshi khou lingedza u sutuwa.

'Ngoho, ngoho kha vha mmbulahe, ndi hone vha tshi do tou mbika-ha, vha la nama vha swura na muthotho.' Phophi u amba mafhungo aya mitodzi yo dadza marama. Tshifhatuwo tshone a tshi vhonali, maoto na one ha tsha vhonala. Matsiko vhaniwe vhafumakadzi vha na tshizwimbisa wee!

- 2.1 Bulani zwithu ZWIVHILI zwine ha pfi Mpho u khou divhulaha ngazwo. (2)
- 2.2 Sumbedzani vhushaka vhune ha vha hone vhukati ha Mpho na phophi. (2)
- 2.3 Nani muhumbulo we wa ita uri Phophi a sinyuwe musi Mpho a tshi khou mu sema. (2)
- 2.4 Talutshedzani zwe zwa ita uri Mpho a fhindule Phophi o sinyuwa nahone a tshi vho lila zwa dzinndwa. (2)
- 2.5 Ndi ifhio phambano i re hone vhukati ha Ndatiso na Mpho malugana na kutshilele kwavho? (4)
- 2.6 Ndi zwifhio zwe zwa vha zwi tshi khou itea afho nduni zwi sumbedzaho uri Mpho na Phophi vho vha vhe nndwani? Bulalani ZWIVHILI. (2)
- 2.7 Ndi ngani Ndatiso o dzhena mudini wa Mpho na Phophi? (2)
- 2.8 Ndi ufhio mulaedza une muniwali a tama u u bvisela khagala nga mafhungo a iyi bugu ya nganea? (2)
- 2.9 Talutshedzani masiandaitwa e a bevela kha Phophi musi o sumbedza Mpho vhukwila vhune a vhu ita. (2)
- 2.10 Kha mafhungo e na vhalala afho ntha, Phophi u sumbedza e muthu-de? (2)
- 2.11 Nani thalutshedzo ya lifurase lo swifhadzwaho no disendeka kha vhudipfi ha Phophi mafhungoni aya. (2)

- 2.12 U ya nga kuhumbulele kwanu, ni vhona Phophi o khakha musi a tshi sumbedza u sinyuwa mafhungoni aya? Tikedzani. (2)
- 2.13 Kha mutevhe u tevhelaho inwi niwalani mafhungo MAVHILI a songo khakheaho:
- A Ndatiso o vhudza Phophi zwauri Mpho u khou dzhia tshelede buguni a songo mu vhudza.
- B Ndatiso na Phophi vho vha vha tshi pfana.
- C Ndatiso o thusa u lamukanya nndwa vhukati ha Phophi na Mpho.
- D Ndatiso o vha a tshi shuma fhethu huthihi na Phophi. (2)
- 2.14 Ni a tendelana na na muhumbulo wa Mpho wa u sinyuwa musi Phophi o mu vhudza zwauri u ita zwithu a songo thoma a langana nae? Tikedzani. (2)
- 2.15 Zwe Ndatiso a ita a tshi vhudza Phophi zwa u bviswa ha tshelede nga Mpho a songo mu vhudza ni vhona zwi tshi tendisea? (2)
- 2.16 Ni a pfela vhuṭungu Phophi kha zwe zwa bvelela khae mafhungoni aya? Tikedzani. (3)

[35]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A: 35

KHETHEKANYO YA B: DIRAMA***FINDINKODO – TT Mudau***

Fhindulani mbudziso NTHIHI fhedzi (mbudziso ndapfu KANA pfufhi) kha idzo dzi re afho fhasi dzo disendekaho kha dirama ye na guda.

MBUDZISO 3 (MBUDZISO NDAPFU)

Talutshedzani uri muṅwali o kona u gumafhi u bveledza khudano buguni iyi ya dirama.

Vhulapfu ha phindulo: Maipfi a u bva kha 250 u ya kha 300.

[35]

KANA**MBUDZISO 4 (MBUDZISO PFUFHI)**

Vhalani mafhungo a tevhelaho a bvaho kha dirama ye na guda uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswaho. Vhulapfu ha phindulo yanu vhu do langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

Munna: Nṅe ndi ima na muhulisei Vho-De Wit. A thi vhoni ri tshi kha di vha na mulomo kha khabinethe heyi yo rangwaho phanda nga Madimokirati. Khwiṅe kha ri bve, ri sasaladze hoyu muvhuso wa Madimokirati ri nga nda ha khabinethe.

De Wit: Kheḷo fhungo!

Coetzee: Vhanna, polotiki ya u sasaladza muvhuso na u khwikhwidzela gariki murahu yo fhelelwa nga mushumo. Naa khezwi ri sa omeleli muvhuso wonoyo ra u tikedza nga hune ra kona? Vhathu ri songo hangwa hune ra bva hone. Mvelaphanda ndi nge riṅe Maneshinala ra i tumba nṅha nga mulayo washu wa kethanongalukanda.

De Wit: Minista Coetzee, nṅee nṅevhe.

Coetzee: Ndo thetshelesa.

De Wit: Riṅe ri khou bva muvhusoni hoyu ri na muya wa u fhaṅa. U tikedza hashu muvhuso wa Madimokirati zwi do sia riṅe ri si tshee na mushumo u pfallaho. Nahone arali ra sa bva kha uno muvhuso ndi hone u fa ha Lihoro la Lushaka!

Coetzee: U bva hashu kha muvhuso wa mbuelano, ndi u latedza vhaḷa vhe vha ri voutela.

De Wit: Na khathihi, u bva hashu kha khabinethe zwi do ri nea tshifhinga tsha u khwathisa lufhafha lwa lihora lashu. Zwi dovha hafhu zwa ri konisa u vhona na u vhololola vhuada ha muvhuso wa Madimokirati. Vhonai, zwa zwino ri ngomu muvhusoni hoyu, a ri koni na u hanedza zwiḱwe zwiḱa zwi sa ri fushi kha ndayotewa. Ra vha vha u hanedza, ri milwa nga dzivoutu, vhunga vhaisa havhala phalamenndeni ndi vhone fhedzi.

Coetzee: Aredi, ri do vhona. Hone ri khou khakha nga maanda.

De Wit: Nne a thi vhoni hu na zwine ra khou khakha khazwo lini.

Munna: Muhulisei, ndi sokou pfa u nga heli fhungo ngavhe ri tshi vha ro li ladza ngauri ri nga si sokou rangela maba mawa ri songo thoma ra dzeula heli fhungo.

De Wit: Ndi zwone vhanna, fhungo ndi lenelo. Tsho salaho ndi uri ri tshi tangana, ri vhofhe lithihi li no fhata. Ndi zwone, kha ri balangane.

- 4.1 Bulani dzina la murangaphanda wa Lihoro la Maneshinala na vhuimo hawe kha khabinethe ya muvhuso. (2)
- 4.2 Ndi zwifhio zwine munna a ri u ima na muhulisei Vho-De Wit khazwo? (2)
- 4.3 Aya mafhungo a khou ambiwa ngafhi nahone nga tshifhinga-de? (2)
- 4.4 Bulani vharangaphanda vhavhili vha Madimokirati na maimo avho kha muvhuso wa mbuelano. (4)
- 4.5 Vhambedzani zwine zwa fana vhukati ha De Wit na Coetzee. Bulani ZWIVHILI. (2)
- 4.6 Kha iyi ndima, ndi mini tshine Coetzee a khou lwela tshone nahone ndi ngani? (2)
- 4.7 Talutshedzani muhumbulo muhulwane we wa ita uri hu vhe na ili dzulo li re kha iyi ndima. (2)
- 4.8 Sumbedzani masiandaitwa e a bveledzwa nga mulandu wa uyo mutangano. Bulani ZWIVHILI. (2)

- 4.9 Kha iyi ndima ye na fhiwa ndivho ya muñwali ni vhona i ifhio zwi tshi yelana na aya mafhungo? (2)
- 4.10 Fhindulani mbudziso dzothe ngauri *Ndi zwone* kana *A si zwone*, ni dovhe ni tikedze phindulo yañu:
- 4.10.1 De Wit na Coetzee ndi vha Lihoro la Madimokirati. (2)
- 4.10.2 Lihoro la Madimokirati ndi lone le la vha li na vhaimeleli vhanzhi kha muvhuso wa mbuelano. (2)
- 4.10.3 De Wit o vha e minista kha muvhuso wa mbuelano. (2)
- 4.11 Topolani mafhungo ane a sa anane na mafhungo are kha bugu iyi ya dirama. Topolani MAVHILI.
- A Maneshinala ndi vhone vhe vha vha vha na madzulo a no fhira a vhathu vhothe phalamenndeni.
- B Muthu we a vha a sa funi u bva kha muvhuso wa mbuelano ndi Coetzee.
- C Muvhuso we wa vha u tshi khou vhusa wo vha wo tanganela mahoro othe.
- D Coetzee o vha e muñwe wa dziminista kha muvhuso wa mbuelano. (2)
- 4.12 Ni vhona unga zwe De Wit na Maneshinala zwa u dibvisa kha muvhuso wa mbuelano zwi tshi tendisea naa? Tikedzani phindulo yañu. (2)
- 4.13 Ni a tendelana na na muhumbulo wa Coetzee kha aya mafhungo wa u dzula kha muvhuso wa mbuelano? Tikedzani phindulo yañu. (2)
- 4.14 Ni a pfela vhutungu Lihoro la Maneshinala kha zwine zwa bvelela phalamenndeni? Tikedzani. (3)

[35]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B:

35

KHETHEKANYO YA C: NGANEAPFUFHI**ZWA VHUTSHILO – NA Milubi na LL Mafenya**

Fhindulani mbudziso NTHIHI fhedzi (mbudziso ndapfu KANA pfufhi) kha idzo dzi re afho fhasi dzo disendekaho kha nganeapfufhi ye na guda.

MBUDZISO 5 (MBUDZISO NDAPFU)**Ndi a putedza ha itea dembe – NA Milubi**

Talutshedzani uri muniwali o kona u gumafhi u bveledza khudano buguni iyi ya nganeapfufhi.

Vhulapfu ha phindulo: Maipfi a u bva kha 250 u ya kha 300.

[35]

KANA**MBUDZISO 6 (MBUDZISO PFUFHI)****Wo mu nonela – LL Mafenya**

Vhalani mafhungo a tevhelaho a bvaho kha nganeapfufhi ye na guda uri ni kone u fhindula mbudziso dzo vhudziswaho. Vhulapfu ha phindulo yanu vhu do langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho kha yeneyo mbudziso.

'Mungana, ngoho hafha wo u thavha. Da u vhona uri wo dzula zwavhudi hani na Humbulani. Wo vha u tshi vhuya wa zwi humbula uri zwi nga rali? Hafha u fare u farese. Wa ponyokwa nga hoyu u nga tambula. Hafhu hafha nda zwi khou penga nga maanda. U tou vha madama nga wothhe.' O ralo Mukatshelwa zwi khagala uri hovhu vhutope ha khonani yawe na ene u khou vhu tongolela.

'Zwone-vho ndi zwone. A thi lili tshithu hafha fhethu. Humbulani tshelede ha ndzimi lini. Nahone kha ndi tou ri tshelede dzi zwandani zwanga. Hu khou tou dina uri muthu wa hone u vho shumesa lune a hu na na u diphina na luthihi. U bva madautsha a dovha a vhuya vhusiku. Zwi a bora hezwo zwithu.' O ralo Thathani zwi tshi vhonala uri nga ngoho zwi khou mu bora.

'Hone-vho munna wanu a sa tholi vhathu ndi zwa mini. Munna wa mupfumi u a twa a tshi khou songolowa na thirakha lo hwala mutavha? Ambani nae a thole ni diphine nga zwine na vha nazwo tshelede ni nayo lune ni nga ita na u tuwa na ya hodelani kule. Ni nga ita na u tuwa nga bufho. Hezwo zwi lugiseni Thathani. Nne ndo pfa havha vharadio vha tshi khou divhadza uri vha khou ya Isiraele. Ndi khwine ni dzudzanye ni tuwe ni ye hone.'

'Aredi, ndi do sokou lingedza. Inwi ni tou vha uri munna wanga a ni mu divhi lini. Ha funi u fhambana na bindu. Ni a divha ndi ita ndi tshi tama vhatu vhane vha tou shuma vha hola, vha na tshifhinga tsha u twa vhothe na u dzhia dzone dziholodei. Zwino ndi nga di ri ndi tshi ri a de ri tuwe rothe a ri hu do sala nnyi hafha binduni. Zwino zwenezwo, ri do tshila ri khou pandamedza tshede ra vhuya ra fa ra i siya. Fhedzi no mmbudza fhungo lavhudi khamusi nda sokou ofha a do tenda, ndi do li swikisa.'

- 6.1 Bulani vhushaka vhune ha vha hone vhukati ha Thathani na Humbulani. (2)
- 6.2 Bulani zwine Humbulani a bindudza ngazwo. (2)
- 6.3 Khonani ya Thathani ndi nnyi, nahone u shuma u ita mini? (2)
- 6.4 Ndi ngani Thathani o vha e na vhuludu/a tshi borea ngeno e na vhuhadzi havhudi? Bulani ZWIVHILI. (2)
- 6.5 Vhambedzani zwigwada ZWIVHILI zwe zwa dalela fhethu huvhili ho fhambanaho, ni dovhe ni nee na madzina a afho fhethu. (4)
- 6.6 Talutshedzani zwe zwa ita uri Humbulani a rwe Freddy. (2)
- 6.7 Nweledzani muhumbulo muhulwane we wa ita uri Thathani a si fulufhedzee kha munna wawe Humbulani. (2)
- 6.8 Talusthedzani masiandaitwa e a wela Thathani nga mulandu wa u sa fulufhedzea hawe. (2)
- 6.9 Fhindulani mbudziso dzothe ngauri *Ndi zwone* kana *A si zwone*, ni dovhe ni tikedze phindulo yanu:
- 6.9.1 Mukatshelwa o tshutshudza Thathani uri a tambe mitshini hodelani. (2)
- 6.9.2 Thathani o vha a tshi shuma mishumo yothe hayani. (2)
- 6.9.3 Humbulani ndi muthu we a vha a tshi funesa zwa u bva nyendo. (2)
- 6.10 Ni tshi sedza kutshilele kwa Thathani, ni vhona e muthu wa mvumbo-de? (2)
- 6.11 Talutshedzani zwe zwa ita uri Humbulani a vho thoma u sa fulufhela Thathani a dovha a vho mu sedzulusa. (2)
- 6.12 Ni vhona unga zwe zwa bvelela ngei Kapa vhukati ha Humbulani na Thathani zwi a tendisea? Tikedzani. (2)

- 6.13 Vhupfiwa haḅu ndi vhufhio kha kutshilele kwa Humbulani? (2)
- 6.14 Ni a pfela vhuṭungu Thathani kha zwe Humbulani a ita musi o bvukulula tshiphiri tshawe ngei Kapa? Tikedzani. (3)
[35]

ṬHANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 35

KHETHEKANYO YA D: VHURENDI

Kha iyi khethekanyo, mbudziso dzi bva kha zwirendo zwi tevhelaho:

- *Ro tangana* nga AC Bvumbi
- *Vha songo niala* nga TZ Ramaliba
- *Muvhuso wa nama* nga NA Milubi
- *Ho nengiwa: 17 Lambamai 1988* nga WMR Sigwavhulimu

Fhindulani mbudziso MBILI u bva kha zwirendo zwiwe na zwiwe zwe na randelwa. Vhulapfu ha phindulo yaṅu kha mbudziso iṅwe na iṅwe vhu ḍo langwa nga tshivhalo tsha maraga dzo avhelwaho mbudziso yeneyo.

MBUDZISO 7 (MBUDZISO PFUFHI)

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho uri ni ḍo kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

Ro tangana – AC Bvumbi

- 1 Nṅe na inwi
- 2 Ro tangana ndi songo humbula
- 3 Mbilu dzashu dza tangana
- 4 Dza vha mbilu nthihi
- 5 Ra humbula mazha
- 6 Dzo vhoṅwa nga lufuno
- 7 Ra hotola rothe.
- 8 Lwendoni ri tshimbila ro hakana.
- 9 Ri tshi posa maga khathihi.
- 10 Ri tshi swika murunzini ra awela rothe
- 11 Ri tshi takuwa ra takuwa rothe
- 12 Hu si na luṅwe lunako lu nkambaho.
- 13 Nda farwa nga ndala ni a tikela khali
- 14 Nda farwa nga ḍora ni a nkela maḍi
- 15 Nda farwa nga ḍuda ni a nkota.
- 16 Nda dzhenwa nga mbiti ni a nkhuthadza,
- 17 Wanga muya wo fhola.
- 18 Ri la ndilo nthihi.
- 19 Ri kuvhatedzana nguvho nthihi.
- 20 Ri amba nga ipfi lithihi.
- 21 Ra thathedza vhavilinganyi
- 22 Vho khuthe vha re zwifheti.

- 7.1 Sumbedzani vhushaka vhune ha vha hone vhukati ha avho vhathu vhavhili. (1)
- 7.2 Topolani mitaladzi MIVHILI i re kha ndima ya u thoma ine ya sumbedza uri avho vhathu hu na zwithu zwine vha zwi ita vhothe. (2)
- 7.3 Nwalani mutevhe wa zwithu ZWIVHILI zwine murendi a itelwa zwone nga mufunwa wawe. (2)
- 7.4 Mutaladzi 4 u amba mini? Talutshedzani. (2)
- 7.5 Talutshedzani muhumbulo muhulwane une murendi a khou tama u u tahisa kha vhathu tshirendoni itshi. (1½)
- 7.6 Figara ya muambo yo shumiswaho kha mutaladzi 12 ndi ifhio? (1)
- 7.7 Fhindulani mbudziso dzothe ngauri *Ndi zwone* kana *A si zwone*, ni dovhe ni tikedze phindulo yanu:
- 7.7.1 Vhafunani avha vhavhili vho vha vha tshi humbula khathihi vhothe. (2)
- 7.7.2 Murendi o vha a tshi dzulela u sasaladza zwiito zwivhi zwa mufunwa wawe. (2)
- 7.8 Topolani fhungo LITHIHI li ne la anana na zwiinwe zwa zwithu zwine zwa khou rendiwa nga hazwo kha itshi tshirendo.
- A Vhafunani vha tshimbila vho bebana.
B Murendi u kambwa nga lufuno na lunako lwa mufunwa wawe.
C Vhavilinganyi vha tshi da vha a vha fhenya. (1)
- 7.9 U ya nga kuvhonele kwanu, ni vhona izwo zwe avha vhafunani vha vha vha tshi tshilisa zwone zwi tshi tendisea/zwi tshi itea vhutshiloni? Tikedzani. (3)
[17½]

KANA

MBUDZISO 8 (MBUDZISO PFUFHI)

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

Vha songo nala – TZ Ramaliba

- 1 Naho ḍuvha li tshi otsha nama
- 2 Maḁumbu a tshi tita lwa u tita
- 3 Mibvumbi yo shanduka zhalapanaiwa;
- 4 Ndi zwa vhutshilo vha songo neta.

- 5 Vhutshilo ndi tsimu vhu mela tshene
- 6 Muthu ndi muthu u farwa nga mphigela
- 7 La kovhela li kha thoho zwa nga zwiñwe-vho;
- 8 Naho zwo vhifha lwa u vhifha, vha songo neta.

- 9 Naho zwa kombama lwa u kombama;
- 10 Wa shengedzwa nga vhashaya khathutshelo
- 11 Naho vha tuwa nga fumi mutani;
- 12 Zwothe ndi zwa vhutshilo vha songo neta.

- 13 Vhathu ndi vha dzinndwa;
- 14 Vhanwe ndi vha u talana;
- 15 Vhanwe vha a tswela;
- 16 Zwothe ndi zwa vhutshilo vha songo neta.

- 17 U kundwa ndi ha vhathu;
- 18 U shengela hu da vhathuni
- 19 Naho dakalo li songo balelwa iwe
- 20 Zwothe ndi zwa vhutshilo kondelela.

- 21 U kondelela hu disa dakalo;
- 22 U kondelela hu disa zwivhuya
- 23 U bva biko hu disa lupfumo;
- 24 A zwi netiwi vha songo neta.

- 25 Naho vhavhi vha vha vutshela
- 26 Naho ḍumbu la vha khakhedza;
- 27 Naho mitumba i tshi vha wela
- 28 Kha vha dzikise mbilu yavho vha songo neta.

- 8.1 Topolani mutaladzi kha tshitanza 3 une wa amba uri mudini hu a lovha vhathu vhanzhi. (1)
- 8.2 Nwalani mutevhe wa zwithu ZWIRARU zwine zwa netisa vhathu vhutshiloni. (3)
- 8.3 Ndi zwifhio zwi iteaho vhutshiloni zwo fareledzwaho kha mitaladzi 6 na 7. (2)
- 8.4 Ndi ufhio muhumbulo une wa wanala kha mutaladzi 5? (1)
- 8.5 Talutshedzani muhumbulo muhulwane une murendi a todou bvisela khagala kha tshirendo itshi. (1½)
- 8.6 Ndovhololo i wanalaho kha mutaladzi 24 i shuma mini? (2)
- 8.7 Fhindulani mbudziso i tevhelaho nga uri **Ndi zwone** kana **A si zwone**, ni dovhe ni tikedze phindulo yanu:
Mutaladzi 27 u sumbedza vhathu vha tshi welwa nga midi. (2)
- 8.8 Topolani mafhungo MAVHILI ane a anana na zwiinwe zwa zwithu zwine zwa khou rendiwa nga hazwo kha itshi tshirendo.
A Thaidzo dzi da dzi nnzhi kha vhathu.
B Naho wa sa shuma u a pfuma.
C Hu na vhathu vhane vha khou shengela vhutshiloni.
D Vhathu vha a thusana musi vha tshi khou tshila. (2)
- 8.9 Talutshedzani vhudipfi hanu maelana na mulaedza une wa wanala kha itshi tshirendo. (3)
[17½]

KANA

MBUDZISO 9 (MBUDZISO PFUFHI)

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho uri ni do kona u fhindula mbudziso dzo disendekaho khatsho.

Muvhuso wa nama – NA Milubi

1	Muvhuso wa nama
2	U kukuta vhawo sa ndungula.
3	Vha vho mangala vho no vha nnda mutavhani
4	Sa khovhe vha tshi khou ratha-ratha nga mitshila,
5	Vha tshi lilela u vhuedzedzwa madini.
6	Yawee! Ndi ngani hoyu muvhuso wa nama hoyu
7	U tshi fhuredza wa kukuta vha madana na madana,
8	Ngeno muvhuso u daho,
9	Sa vhulungu ha ma
10	U tshi dobedza vha si gathi.
11	Yawee! Elelwani nandi,
12	Uri musuku a u wanali nnda luvhani.
13	U rola musuku
14	Zwi toda yone ngolovane
15	I no tsa fhasi
16	Yo tsa fhasi-fhasi
17	Ya rola ya vhuisa musuku
18	Thwavhadi vhukuma.

- 9.1 Kha tshitanza 1 topolani mutaladzi muthihi une wa sumbedza uri vhatu vha a swika hune vha hanganea vhutshiloni. (1)
- 9.2 Nwalani mutevhe wa zwithu ZWIRARU zwi si zwavhudi zwine zwa diswa nga muvhuso wa muthu. (3)
- 9.3 Nweledzani vhudi vhune ha diswa nga muvhuso wa tadulu. (2)
- 9.4 Nani muhumbulo une wa wanala kha mitaladzi 6 na 7. (1)
- 9.5 Nani thalutshedzo ya muhumbulo muhulwane une wa wanala tshirendoni itshi. (1½)

- 9.6 Fhindulani mbudziso dzothē ngauri *Ndi zwone* kana *A si zwone*, ni dovhe ni tikedze phindulo yaṅu:
- 9.6.1 Muvhuso wa ṅama a u kukuṭi vhathu vhawo. (2)
- 9.6.2 Muvhuso u ḍaho ri wana musuku nge ra ita zwivhuya. (2)
- 9.7 Topolani mafhungo MAVHILI ane a anana na zwiṅwe zwa zwithu zwine zwa khou rendiwa nga hazwo kha itshi tshirendo.
- A Muvhuso wa ṅama u laṭa vhatevheli vhawo vha sala vho ḍaḍa.
 B Murendi u funesa vhathu vhane vha tevhela muvhuso wa ṅama.
 C Muvhuso u ḍaho wo ḍala zwivhuya fhedzi.
 D Muthu u fanela u funa muvhuso une wa mu vhusa. (2)
- 9.8 Talutshedzani vhuḍipfi haṅu zwi tshi yeleana na itshi tshirendo. (3)
[17½]

KANA

MBUDZISO 10 (MBUDZISO PFUFHI)

Vhalani tshirendo tshi tevhelaho uri ni ḍo kona u fhindula mbudziso dzo ḍisendekaho khatsho.

Ho ṅengiwa: 17 Lambamai 1988 – WMR Sigwavhulimu

1	Madida mbilu, madida mbilu
2	Muri wa murunzi wo sikuwa
3	Venda lo alaṅwa nga gole liṭswu
4	Ḍuvha lo kovhela hu masiari.
5	Ri vhidzelela nnyi wee,
6	Ri pfiwa nga nnyi wee
7	Kha vhuṭungu vhungafha
8	Ho tsikaho shango la Venda.
9	Inwi zwiṅoni ni fhufhafhufhaho
10	Inwi miri na dzithavha
11	Na inwi milambo ni elelaho
12	No vhona mini, no pfa mini.

- 13 Ni a zwi ðivha naa zwo waho
 14 A no ngo zwi pfa naa zwa u xa ha mativha
 15 Yawee, ro ðangulwa
 16 Khosikhulu muphuresidennde Vho PR Mphephu vho dzama.
- 17 Iwe ðuvha u ñengeledzaho u tshi bva vhubvaðuvha.
 18 Wo vha u hone muhali washu a tshi bva
 19 Nazwino u hone wo mu vhona a tshi kovhela
 20 A suvhela maswiswini a vhuhwi.
- 21 Zwa Mudzimu a zwi fhedzwi nga muthu
 22 Ndi thai i si na mubuli
 23 Lufu ndi lamidza la ndozwo
 24 Li godimisa vhahali na magoswi.
- 25 Ri na afhio maano?
 26 Vhutaali hashu ndi vhufhio?
 27 Dzinzambo dzashu dzingafhi?
 28 Ri fhufhe nzarara ri pfuke mulavhu.
- 29 Kha ri rudze mbilu ri zwi ðanganedze
 30 Muhali vho ya vhuaweloni ha mirafho
 31 Zwe vha shuma vho shuma
 32 Ndi lone ifa lashu.

- 10.1 Bulani dzina la muthu ane a pfi o dzama tshirendoni itshi. (1)
- 10.2 Topolani mitaladzi MIVHILI ine ya sumbedza uri lufu lu ðela muñwe na muñwe. (2)
- 10.3 Ñeani zwine murendi a ðodou ri ri zwi ðivhe nga tshitanza 2. (2)
- 10.4 Ndi tshini tshine tsha ita uri muthu ane a khou rendiwa ngae kha itshi tshirendo a fhambane na vhañwe vhathu? (1)
- 10.5 Sumbedzani vhutungu ho welaho shango la Venda. (1)
- 10.6 Talutshedzani muhumbulo muhulwane wa itshi tshirendo une murendi a tama u u ðivhadza vhathu. (1½)
- 10.7 Topolani ndovhololo ine ya wanala kha tshitanza 1, ni dovhe ni ñee ðhalutshedzo ya uri i khou shuma mini. (2)

10.8 Fhindulani mbudziso i tevhelaho nga uri *Ndi zwone* kana *A si zwone*, ni dovhe ni tikedze phindulo yanu:

Murendi u khou sumbedza uri Vhavenda vho hanganea nga ulu lufu. (2)

10.9 Topolani mafhungo MAVHILI ane a anana na zwiwwe zwa zwithu zwine zwa khou rendiwa nga hazwo kha itshi tshirendo.

A Vhunzhi ha vhatu vho pfa vho takala musi ho vha na ulu lufu.

B A si lushaka lwothe lwe lwa vha lu tshi khou lila.

C Lufu lu da kha vhatu zwifhinga zwothe.

D Muthu o lovhaho ndi khosi ya lothe la Venda. (2)

10.10 Ni a pfela vhutungu lushaka lwa Vhavenda kha zwe lwa tangana nazwo? Tikedzani. (3)

[17½]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA D: 35

MARAGAGUTE: 70